

Ook wat de tweede periode uit het bestaan van Amersfoort betreft, zijn onze gegevens over de hiërarchie der gevangenen onvolledig. Wie bij de heropening van het kamp *Lagerältester* werd, weten wij niet. Onze gegevens beginnen pas eind '43 toen de twee-en-twintigjarige student Johannes Theodorus Wilkens ('Lange Jan') die, na medio oktober Amersfoort binnengevoerd te zijn, daar eerst *Kapo* van de *Schreibstube* geworden was, *Lagerältester* werd. Wilkens placht de nieuwe gevangenen na de inschrijving naar hun barak te brengen, 'onderweg vertelde hij ons', aldus zulk een nieuweling, 'dat we de moed niet moesten laten zakken en dat we onze hoofden niet moesten verliezen en vooral onszelve blijven. We konden veel doen om onze beulen te ontlopen, maar we moesten met open ogen en oren, en vaak met gesloten mond, de worsteling volhouden.'¹ Verstandige raad! Maar Wilkens zelf hield, in begrijpelijke verontwaardiging, zijn mond niet gesloten toen hij in februari '44 op een dag waarop een gevangene die daags daarna ontslagen zou worden, moedwillig door een SS'er doodgeschoten was, tijdens het avondappèl een minuut stilte vroeg voor de vermoorde kameraad. Het gevolg was dat hij vijf-en-twintig stokslagen toegediend kreeg en als *Lagerältester* afgezet werd.

Wilkens had met zijn optreden de sympathie van veel gevangenen verworven, maar er waren anderen geweest die hem van meet af aan veel te jong gevonden hadden om in de wildernis van een concentratiekamp hoogste gezagsdrager onder de gevangenen te zijn. Toen hij die functie kreeg, bestond al een uit gevangenen bestaande 'kamppolitie' die met houten stokken gewapend was; 'ik kreeg in het algemeen de indruk', aldus een gevangene, 'dat deze mensen er op los sloegen wanneer het hun in de zin kwam.'² Dat kan bezwaarlijk met Wilkens' opvattingen gestrookt hebben, maar het was hem niet mogelijk, jegens de overige leden van de kamp-hiërarchie zijn gezag te doen gelden. Er werd in het kamp veel gestolen, mede door *Blockältesten*, zulks vooral uit de Rode Kruis-pakketten, maar ook daartegen kon Wilkens geen effectieve maatregelen nemen. Hij stelde zich nogal strak tegen de kamp-SS op en kreeg deswege van de SS'ers geen steun – hij kon bij hen ook weinig ten gunste van de gevangenen bereiken.

¹ J. P. van der Bel: 't *Beruchte concentratiekamp Amersfoort*, p. 5.   ² POD-Hilversum: p.v. inz. F. H. M. van de Laar (11 jan. 1946), p. 1 (getuige J. Veenis) (Doc I-994, a-5).